

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.
וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

במפרשים

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ט

פרשת שופטים

א. כלי יקר.
פרק יז, פסוק יא:

ההפך, אז לעולם לא יטהרו אפלו בהוראת שעה, והרי הוא מחייב לטהרו מטעם סמך "עת לעשות לה'" למעוט סברות הנוטין אל ההפך, ואתרע רבא דכנגדו. ואם בית דין שלמטה פוסקים טהור על דבר שהוא טמא מן התורה, הואיל שיש סברות גם לטהרו, סמך רובא של בית דין שלמטה שהסכימו לטהרו אל מעוט סברות שיש לו בלאו הכי לטהרו, ואתרע רבא של טמאה, כי נתן ה' פח גם לבית דין שלמטה לעשות סברות לכאן ולכאן, ונתרבו הסברות הנוטין לצד טהרה. ועל כן יפה אמרו רז"ל: עשה אנך כפארפסת וקנה לב לשמע דברי המטהרין ודברי המטמאין (חגיגה ג), כי כפי האמת כל אדם צריך לכל הסברות, כי אי אפשר לו להיות מן הסנהדרין עד אשר יהיה ידו בכל הסברות, ומטעם זה ראוי לקבל מהם אפלו אם אומרים על ימין שהוא שמאל, מצד אותן סברות הנוטים גם לצד שמאל. וזה דרך נכון מאד.

ואם נפשך לומר שאמרו זה על הדינין, שאין לדון כי אם מה שעיניו רואות, כמו שכתוב: "ועמכם בדבר משפט" (דברי הימים ב' יטו). והוא קאי על מה שנאמר למעלה "בין דין לדין", כי הפל לפי ראות עיני הדין, אז הדבר מבאר מעצמו כי בידו לדון על פי אמד דעתו, כמו שכתוב: "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם" (זכריה ח, טז). ואמר "שפטו" על שלשתן, ו"בשעריכם" - לשון שעור, כי שלשתן צריכין השערה שקלית ואמד הדעת לפי הזמן והמקום והענין, כי לפעמים צריך לשנות האמת מפני השלום וכיוצא, וכן השלום אינו טוב לעצמו בכל מקום, כי כנוס לרשעים רע להם

[וא] לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. פרש רש"י: אפלו אומר לך על ימין שהוא שמאל וכו'. נראה שדקדק זה, מדלא קאמר: לא תסור ימין ושמאל מן הדבר, ומדקאמר "ימין ושמאל" אחר "אשר יגידו לך", שמע מינה שהכי קאמר: אף על פי שכפי האמת אינו ימין ושמאל זולת מה שהם יגידו לך שהוא ימין ושמאל.

ובטעם דבר זה נתקשו המפרשים, ונתנו טעמים רבים, שגן דין מן דין. וכפי האמת אין אני רואה שום קשיא בדבר, כי כבר אמרו רז"ל: שמא יאמר אדם, הואיל והללו מטהרין והללו מטמאין, הללו אוסרין והללו מתירין, היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: "נתנו מרעה אחד" (קהלת יביא), כלן אל אחד נתנו וכו' (חגיגה ג). וקשה, הלא הדרא קשיא לדוכתה, וסוף סוף היאך אני למד תורה? אלא באור הדבר הוא, שבכל דבר טמאה וטהרה יש כמה פנים לטהרו וכמה פנים לטמאו, ואם התורה טהרתו הוא מפני שהצדדים המראים פני טהרה הם מרבים יותר מן הפנים המראים פני טמאה, וכן להפך. והוא הדין בדבר מותר ואסור, וכשר ופסול. ומטעם זה אמרו רז"ל סוף פרק אחד דיני ממונות, שאין ממנין לסנהדרין עד שיודע לטהר השרץ מן התורה (סנהדרין יז). וטעמו של דבר, שאם לפעמים צריכין להוראת שעה לפסק נגד התורה משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך" (תהלים קיט, קכו), אז יכול החכם או הנביא לצרף לסברת "עת לעשות לה'" אותן מעוט סברות שפכר נדחו מחמת הרוב ולילף אחר המטעם ההוראת אליהם דבר הרמל ע"כ

שופטים

1. בקטע הראשון מסביר פרשנו איך רש"י יכול היה ללמוד את דבריו, הסביר.
2. איך פרשנו מבין את האפשרות שיש כמה דעות?
3. התוכל להביא דוגמא לאפשרות של ההדלי הקפה שפסחים יכולים לקבל רוב לאחת מהן?
4. "אמת, משפט ופלט" איך פרשנו מרחיב מושגים אלה ודרכת מסביר את צנינו?
5. איך יתכן שפסחים "הפלט בלבד אינו טוב לצמח" ומה הפתרון לכך?

* * *

ב. הכתב והקבלה.

פרק יט', פסוק יג': (יג) ובערת דם הנקי. הוסיף לונקלם צמחונמו אשדי דם זכאי, ואפשר לנשון המקרא ע"ד מלילה, כי כל זמן שלא נעשה דין צדוק אז לם הכשפך מהסרוג כאלו הוא מגולה ע"פ האדמה, כי לא תקבל אותו ולא תכסה עליו להראותו לעיני כל עובר, כדי לחזוב את עלבון הנרלה, וכמאמר בקבלת האדמה אשר פלחה את פי לקחת דמי אחיך מידך, וכאשר נעציר כוס התרעלה לדון את הרולח, אז תתלה האדמה לכפות דם הסרוג ויכופר לארץ צדס שופכו, וזזה נשצית ונצער את הדם הנקי שלא יתראה עוד ע"פ האדמה, ועפ"ז אין לורך להוסיף צמקרא מלת שופך, וגם לדעת לונקלם יתכן לפרש תיצת דם דקרא שסוא מאר לאדם שופך הדם, כי שרש דמה יש צהורלחו ג"כ ענין כריתה לצדון וכליון וכמו ודמיתי אמך, כדמו עמי מצלי דעת, ורשעים צחשך ידמו אל תדמו צעונה (ירמי' כ"א), וכן צדמי ימי אלכה, ומזה הענין לדעתי גם מה שאמר צשוחט את הקדשים צמוץ (ויקרא י"ז ד') דם יחשצ לאיש הסוא כלומר כיון שהקריצן שלא צמקוס קדושחן נחשצ לו כאלו השחית ואצד את הקדשים, וכן כלן האיש המכרית ומאצד נפש איש נקי כפיס יתואר צסס דם (דער פערדלומנער, פערניכטער), ויהיה לפי"ז לתיצת דם פי שניס צהורלחה ר"ל מאצד דם הנקי

מלאכה

1. קרא שוב את הפסוק, בצצט מה הפציה כאן?
2. איך פרשנו מרחיב את הצנין ואת האחריות אל הצבור ובית הדין צר מציאת הרוצח?
3. כמה מציאת הרוצח והצמדתו לדין מנה באמה את התהליך הקשור לאדמה?
4. איך פרשנו מבין את "דם" ומרחיבו "כריתה, אבדון וכליון"?
5. מה הרציון שצלינו ללמוד מכאן לה?

* * *

ג. באור יש"ד.

פרק ב' פסוק יא': ישראל או הסנהדרין מס לבנות בית למלך או ערי המסכנות אשר לו, וכן בנין בית השס, וענין העבדות שיוכל כל איש מישראל ליקח מהס לחטוב עליו ולשאוב מימיו ונותן לו שכר הראוי, וזה טעם למס עובד הכחוב צשלמה, שקבלו עליהס מסיס ועבדות כדין התורה, לא כענין שכתוב ויהי כי חזק ישראל וישס את הכנעני למס והוריש לא הורישו; כי שס אינו מוכיר עבדות, אבל כמלך שנותן שוחד למלך תקיף ממנו שלא ילחם בו:

מלאכה

1. פרשנו מפרט ומסביר איך מלך ישראל צריק לנהוג, התוכל לפרט?
2. מה הן לכוינותיהם של בני ישראל התושבים בקשר לכבשים אל ידי המלך?
3. כמה זה שנה ממה שקרה במציאות?
4. איזה שוחד ומתי נותן מלך אחד למלך שני ולמה?

* * *

ד. רש"י הירש.

פרק בא' פסוק ח': (ח) כפר לעמך. כבר אמרנו שהכהנים אומרים את הבקשה הזאת לכפרה. אולם הכהנים אינם ממלאים כל תפקיד בעריפה אלא הם מסייעים רק לוודוץ הטהרה של הזקנים, ורק אחרי הווידוי הזה הם אומרים את הבקשה לכפרה. ומוכח מכאן שלא בזכות העריפה אלא בזכות הווידוי הזה הם מצפים לכפרה ומתפללים עליה.

לעמך ישראל אשר פדיח. הזקנים המבקשים כפרה נותנים את עיניהם במקור הגאולה של האומה. "ולקחתי אתכם לי לעם" — זה הייעוד שהם נגאלו לשמו (שמות ו, ז). הם נגאלו כדי לבנות חיי עם לשם ה', כדי לפתח חיים חברתיים המושתתים בכל פינה על רצון ה', החדורים רוח ה', המגשימים את כל הגדולה החיוביה והשלילית של חיי עם המתנהלים תחת שלטון ה' בחסד ובמשפט. "לי לעם" — עם שהוא לה' — זהו "עמך"

לכך קשור הרעיון הנוסף על נצחיות הכלל הלאומי: "אין מיתה בציבור" (שם). כל דורות העבר שכבר נאספו אל אבותיהם עודם חיים וקיימים בדור של כל הווה. הפרי העולה בצמרת הדקל מעיד על האצילות של נימת השורש הראשונה, ונימת השורש חוגגת את נצחונה בפרי הצמרת. כך האומה היא אילן המושרש בזכות אבות, וזכות האבות הראשונים חוגגת את נצחונה בזכות של בני הדור האחרון. ולפיכך, כאמור שם בהמשך, אין דין "חטאת שמתו בעליה" (ראה פי' ויקרא ד, כד) נוהג בקרבנות ציבור. ואל-תתן דם נקי בקרב עמך ישראל. השוה: "ואל-תתן עלינו דם נקי" (יונה א, יד). הנה הכלל טיהר את עצמו מכל שותפות לפשע, ולו רק שותפות עקיפה; ולפיכך אל תתן שאשמת חטא היחיד תיפול בתוצאותיה על הכלל. ונכפר להם הדם איננו המשך ההכרזה אלא זו הבטחת התורה, שקיום המצוה הזאת יביא להם כפרה על המאורע. "ונקפר" הוא צורה המצרפת התפעל ונפעל: הדם יתכפר להם מאליו, והוא יכופר על ידיהם; הוה אומר: הואיל והכלל איננו אשם בגופו של המאורע והואיל והוא הגיב עליו כהלכה וקיים את המצוה התלויה בו, חימצא להם כפרה.

שבקשה הכפרה מתייחסת אליו, ועם ה' מוכיח את עצמו כעם ה' אם נציגו העומדים מול הגופה הזאת יכולים לומר בשם העם: "ידינו לא שפכה את-הדם הזה": אף על פי שנעשה פשע בקרבנו, הכלל נקי מהפשע הזה! התייחסות זו לגאולי-מצרים נתפסת בעומק גדול עוד יותר במסכת הוריות ו' ע"א: "כפר לעמך ישראל אשר פדית ה', ראויה כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים". הכתוב מציג כאן את אחד מדורות ישראל שעתיד לקום בזמן מן הזמנים, והנה זו דמותו הרוחנית של הדור הזה: אילו היה אחד מבניו נאלץ לעשות פשע מחמת מצוקה, היה דבר זה מעיק על מצפונו של הכלל, אולם נציגו העומדים בצד גופת אדם הרוג מכריזים בשלוות נפש הכרזה גדולה, וכך הם אומרים לפני ה' במעמד כל הציבור: "ידינו לא שפכה את-הדם הזה": אצלנו אין אדם נאלץ לעשות פשע מחמת מצוקה. וגדול הוא הנצחון הזה של תורת המשפט והחסד של ה', ולפיכך אפילו רבו החטאים של דורות העבר ממצרים ועד הנה, הרי הם מתכפרים משום שהם אבות לבנים אלה. כה גדולה היא הזכות של אותה מדינת המשפט והחסד, שהיא משפיעה למפרע אצילות רוחנית ומוסרית על כל דורות העבר שאותה מדינה יצאה משורשם.

תלמוד

1. פרשנו מדאי ומסביר את תפקיד הכהנים, מה חשב לו צאן זה?
2. לא הצריכה אלא הוידוי מביאים ציפיה לכפרה, למה זה חשב?
3. מה תפקיד הלוקים ואת מי הם מייצגים?
4. איך פרשנו מפין את ההכרזה של: "ידינו לא שפכו..." ומה חידושו כאן?
5. מהי שרשרת הדורות ומי מן צל מי?
6. איך משל הדקל נוצר לכאן?
7. איך "הכלל טיהר עצמו מכל שותפות עקיפה"?
8. מהי הפטחת התורה כאן?

ה. בכור שור.

פרק כא' פסוקים ז', ח':

(ז) וענו ואמרו: אזקנים דסליק מיניה. ידינו לא שפכה: לא גרמנו לשפוך, לפוטרו בלא צידה ובלא לווייה¹³.
 (ח) כפר לעמך: קאי אכהנים, דכל מעשה כפרה תלויה בכהנים, וכן תירגם אונקלוס. ונכפר להם הדם: הפסוק מבשר שנכפר הדם¹⁴, וכל זה צוה הקב"ה לעשות שיהא קול לנרצת, ושיהא אוושה מילתא מתוך הערים הנמדדות וסנהדרין גדולה שבאים שם, והעגלה שנערפה ונקברת, שהוא דבר-תימה. ומי שהלך מביתו ולא שב ולא נודע מה נעשה בו, באים בני-ביתו ובני-משפחתו אל [המקום ורואים] אם מכירין אותו, ואין אשתו עגונה¹⁵ ואין בניו יתומים — שיורדים לירושת אביהם ואין בית-דין ממחין בידם, ומתוך שהוא ניכר נודע מי הלך עמו ומי נתחבר לו, ופעמים שמתפרסם הרוצח על-ידי-כך. וגם נראה דבר גדול וקפידה גדולה שהקב"ה מטריח על נפש אחת. ונראה לי דאע"פ שאמרו רבותינו אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם, ואין מעידין אלא עד שלשה ימים¹⁶, הנימילי עדות שאומר: מעידיני על חוטמו ופרצופו שהוא כך וכך, והמכירים מבינים מתוך דבריהם, זה אין מעידים אלא עד שלשה [ימים], ואי נפל במיא, אפילו טפי דמיא צמתי, כדאמרין בפרק האשה שהלכה היא וצרתה¹⁷. אבל אם אמר מכירני ודאי שזהו, בטביעות-עינא-גמור אני מכירו כאילו ראיתו חי, ודאי תנשא; וההוא דטבע בדגלת ואסקוהו אגישרא דסביסתנא דאנסכי רבא לאשתו אחר חמשה יומי¹⁸, עדות הוה ודמיון ולא אמר מוחזקני בו אל נכון, אבל אם אמר מוחזקני בו אל נכון שזהו, ודאי מנסבא אחר כמה שבועות, ולפיכך אפילו ממקום המרחק יכולין לבא להתבונן בו.
 (ט) ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר: אם תעשה הישר שתעשה המצוה כדרכה כמו שצוה הקב"ה, "כיי-זה, כמו "אם", מתוך שתעשה הישר והמצוה כהלכתה, תבער הדם, שתבור הרוצח, מתוך הקול, ומתוך העיירות הבאות למדוד, יודע מי נתחבר לו, כמו שפירשתי. ורבותינו דרשו דהכיי-קאמר: שאם נמצא הרוצח לאחר שנערפה העגלה שממיתין אותו¹⁹, וכל ישראל נקיים לשלום ולחיים.

תלמוד

1. פרשנו קובץ שפסוק ז' נוצר ללוקים ופסוק ח' נוצר לכהנים, למה זה חשב לו להדאי?
2. פרשנו מסביר את כל פרטי הטקס כדרך לחקירת הרצח, פרסומו וכך פתרון לאלמנה והיתומים, איך?
3. מה הרציון בכל הטקס לדעתו?